

Libris .RO

Respect pentru oameni și cărți

Nicolae

BREBAN

Viața mea

POLIROM

2017

Cuprins

Capitolul I	7
Capitolul II	81
Capitolul III	104
Capitolul IV	145
Capitolul V (Labiș. Păunescu. Ceaușescu)	180
Capitolul VI (Ivasiuc. Manolescu. Nichita)	195
Capitolul VII (Emigrația pariziană. Eliade. Cioran)	219
Capitolul VIII	249
Capitolul IX	275
Capitolul X (Prietenia. Prietenii literare)	310
Capitolul XI (Femeile din viața mea).	364
Capitolul XII (Cariera).	391
Capitolul XIII (Exilul)	413
Capitolul XIV (Suspiciunea)	471
Capitolul XV (Tatăl)	484

11 ianuarie 2016

Capitolul I

1

E timpul, este într-adevăr timpul, *es ist höchste Zeit*, să purced la o asemenea acțiune, epică, amplă și intimă confesiune în care să-mi mărturisesc nu numai viața, periplul existențial, aventurile, eșecurile, cele câteva reușite ce au fost mai degrabă pe terenul scrisului, al ficțiunii romanești, ca și dezamăgirile aspre, dureroase, unele teribile, nu lipsite de o anume doză de mister, datorate nu rareori propriei mele firi. Și mai puțin oamenilor sau istoriei.

Cum afirmam și în primul volum al tetralogiei mele *Sensul vieții*, vin dintr-o familie din ceea ce s-ar numi mica burghezie de provincie: tatăl, preotul greco-catolic Vasile Breban, fiul protopopului Nicolae Breban, care a zidit o frumoasă biserică în satul Cicârlău, de pe lângă orașul Baia Mare, unde m-am născut, ei înșiși descendenți ai unor generații de preoți ai Bisericii Unite cu Roma, veniți din Maramureș, satul Breb, probabil, viețuind pe lângă țăranii și oamenii acestor locuri, luptând nu numai pentru credința lor, dar și pentru limba și istoria acestor locuri, pentru drepturile românilor mult vitregiți și umiliți în secole de dominație austro-maghiară.

După mamă, Constanța Esthera Olga Böhmler, mă trag dintr-o spiță de șvabi care, în secolul al XVIII-lea,

sub domnia Mariei Tereza, au colonizat ceea ce azi numim Banatul sârbesc și românesc, „peticul de pământ” cuprins între Belgrad și Satu Mare, Timișoara și Oravița, lângă Dunăre. Generații de mici meseriași și comercianți, un străbunic al mamei mele a venit, se pare, din Alsacia-Lorena, îl chema Küno, transformat în Kunerth, și era tâmplar de „mobile stil”, păstrez și acum în casă două piese lucrate de el, un dulap și un pat Biedermeier. Descendenții săi au fost comercianți, bunicul meu, Iozsef Böhmler, căzut în primul război în armata austriacă, a fost secretarul unui mare potentat, contele Szapáry, ce avea un castel în satul Alberti-Irsa, lângă Budapesta. Unicul frate al Mamei mele, cu care se pare că semănam mult fizic, în tinerețea mea mai ales, mare comerciant în „fieroașe”, a murit în orașul Eisenstadt, lângă Viena.

După cum ușor se poate vedea, o descendență hibridă, nu numai din punctul de vedere al „spiței”, al „sângelui”, dar și al mării distanțe fizice și culturale, istorice chiar între cele două clanuri. Dar nu cred că prin asta aș fi o mare raritate pe solul etno-genetic a ceea ce numim azi, după un secol, România, mulți, foarte mulți cetățeni români se trag din combinațiile cele mai diverse, spectaculoase și „colorate” etnic și geografic posibile, iar dacă pentru unii sceptici și defăimători ai neamului nostru, cel românesc, această diversitate de „sânge”, tipică de altfel întregii zone pe care o numim a centrului sau sud-estului european, constituie un impediment major în ceea ce numim unitate națională, eu consider – și sunt convins că nu sunt singurul! – că tocmai această diversitate și această „izbire” de seminții, familii, istorii și moravuri nu rareori antagonice ne-au dat această *energie*, această vitalitate rară și capacitatea formidabilă de creație, pe care unii gânditori, mai ales ardeleni, nu au ezitat să o consemneze. Dacă, bineînțeles, știm să

ne gerăm caracteristicile și să ne punem cu adevărat în valoare realele atuuri, cu osebire în vremuri de răscruce. Vremuri, timpuri ale tiraniei unuia sau altuia dintre imperiile ce ni se învecinează și care vor pofti întotdeauna, viclean și cinic, la *locul* bogat, de o parte și de alta a Carpaților, la nord de Dunăre, ținut mândru și de o mare armonie a reliefului, vegetației și resurselor sale naturale, țară pentru a cărei cucerire Imperiului Roman i-au trebuit aproape două secole.

M-am născut în provincie, la Baia Mare, apoi, cum la cedarea Ardealului de Nord de către Hitler maghiarilor lui Horthy statul român a pus la dispoziția funcționarilor publici mijloace de evacuare pentru cei care se „refugiau”, tatăl meu, patriot român și încurajat de enoriașii săi, țărani ai satului Recea din periferia Băii Mari, a refuzat să plece și primul meu an de învățământ, la șase ani, la școala primară din sat, l-am făcut cu manuale maghiare; dar, cum tatăl meu „nu-și ținea gura” și chiar în predicile sale în biserică nu ocolea să aducă aminte că facem parte din neamul mândru românesc, descendenți ai lui Traian, a fost târât la închisoarea din „Oradea Mare”.

De acolo a reușit să fugă, ascuns de mecanicul român în tenderul de cărbune al unei locomotive ce căra doar materiale de război în acea iarnă a lui 1941, în care se pregătea Frontul de Est contra Uniunii Sovietice. În absența lui, Mama a vândut averea familiei, ce consta mai ales din dota ei bogată, bani, mobilă, batoză de treierat (tata s-a însurat fecior-sărac, al treisprezecelea copil al protopopului Nicolae Breban din Cicârlău, făcuți cu aceeași femeie, Elena, născută Roman de Jugastra, cum atestă și mormântul unic din curtea bisericii care se înalță ca o catedrală, zidită, cum spuneam, tot de el), și cei doi soți s-au întâlnit, aproape din întâmplare,

în orașul Lugoj, în Banat, pe malul Timișului, care găzduia și o Episcopie Greco-Catolică; dar era, nu-i așa, o vreme fastuoasă și prielnică unor ample întâmplări tragicomice, absurde, ridicole, dar și fatale, cum se întâlnesc mai ales în paginile unor romancierii harnici de-a doua mână.

2

Da, e adevărat, dau acestui op un titlu jumătate modest, aproape umil, și jumătate arogant, cu pretenția de a-mi afișa biografia și întâmplările care o împetritează ca pe ceva... interesant! Meritoriu a fi adus la cunoștința publică – *Viața mea*.

Dar în această sintagmă de-o banalitate fără margini se ascunde un cuvânt, *viața*, noțiune, termen, cum vreți s-o luați, despre care unii eroi ai ultimelor mele texte epice afirmă pur și simplu că nu există, ci e o simplă și gogonată reducere a unor fenomene și procese, segmente și scene care, privite dintr-un anume unghi necesarmente subiectiv și de la o anume distanță, pot da impresia unui întreg. A unui unic proces și fenomenalitate care se învârte în jurul unei anumite persoane, aflată, ca și alte milioane, pe talazurile mari ale unui anumit timp, cel pe care l-am putea numi „social”, „timpul social”, al „celor mulți” și veșnic trecători!... Viața cuiva ca o felie din existența tuturor sau un pur și stingher segment din fenomenalitatea unui secol, a unei anumite zone climaterice, impregnată mai mult sau mai puțin de prejudecățile și idiosincraziile locului. Și căreia „autorul”, prin reducerii multiple și generalizări abuzive, vrea și pretinde să-i dea o anume unitate, poate chiar și o anume „caracteristică”, „referențialitate”, mai știi, poate chiar și „semnificație”!

Da, cum spuneam, „o felie”, iar pe acest „concept”, pe această „idee epică”, marele constructor de „lumi epice”, la sfârșitul secolului al XIX-lea francez, Émile Zola, a făcut epocă în literatura continentului. Creator nu numai de „lumi”, dar și de „limbaj”, cum afirmam în unele din textele mele, și din care s-au hrănit multe literaturi naționale, printre care și cea autohtonă, românească, prin Liviu Rebreanu și al său *Ion*, cum se știe, reușind acesta și cu o anume întârziere față de marele Apus, dar și față de Răsărit, cel rusesc, creând o fundație cât de cât solidă, perenă, genului amplu epic numit roman, ce urma – și o face și azi! – să devină stâlpul de susținere al întregului continent al literelor. Mă refer la „acel roman”, construcție epică amplă, pe care genialii pionieri ai geniului, francezul Balzac și contele rus Tolstoi, l-au scos din nișa sa frecventată de „bone”, de menajere adică și de inși avizi de scene tari, pipărate sau „enigmatice”, urcându-l pe treptele cele mai înalte ale spiritului, clădind adevărate catedrale cu pereți nevăzuți, dar cu altare, stâlpi, cupole și vitralii de-un unic și misterios spectacol. Apoi descendenții lor, un Marcel Proust, un Faulkner, Th. Mann, Th. Hardy sau D.H. Lawrence, au dus acest „product” până la limitele cunoașterii, lărgind enorm anvergura, capacitatea psihicului uman de a cuprinde arii diverse ale spiritului, încât filozofi contemporani nu obosesc de a cita personaje și procese, „cazuri”, dar și idei „revoluționare” ce au neliniștit un secol din romanele unui Marcel Proust sau Dostoievski. Și poate e mai puțin uimitor decât pare că la o distanță continentală și civilizatorie de vreo 5.000 de kilometri, dar cam în același timp, Nietzsche și Ivan Karamazov anunță acele scurte și parcă fatale propoziții pe care nici azi nu le deslușim prea bine: „Dacă

Dumnezeu nu există, totul e posibil!”. Sau, francamente, „Gott ist tot!”, „Dumnezeu e mort”!

Da, prieteni, după cum vedeți din acest lung excurs tipic autorului care sunt – și care peste un alt timp va fi sau nu va mai fi, *vaste sujet!* –, viața, da, există, dar numai în formă epică, o formă căreia eu i-am închinat energia și timpul pe care, poate nechibzuiți, mi l-au acordat Zeii! (Căroră, recent, le-am închinat un volumaș de poeme, în siajul lui Hölderlin, numit *Cânturi*; și cu insolența tipică unui diletant în ale poeziei, îi invitam pe sus-numiții Zei de a reveni printre noi, crezând eu, autorul acestui minuscul op, că rătăcirile grave și falsele probleme, crime și enorme fundături în care se rătăcește omenirea de azi, cea europeană cu siguranță, se datorează „absenței” lor! În spiritul nostru, se înțelege, în prejudecățile noastre fundamentale. Și atunci eu, în haina provizorie de poet-bufon, îi chem să alerge, să sufere, să ierte și să judece, să moară și să petreacă cu noi la nunțile noastre imaginare, să învețe și să se contagieze, de ce nu, de bolile, de erorile noastre necesare, de visele noastre, da, îi îndemn pe Zei nici mai mult, nici mai puțin decât să pătrundă pe vastele pajiști și în clădirile baroce sau nu ale oniricului! Și-atunci, mai știi, poate, ajutați încă o dată de ei, ne va veni mîntea la cap, vom părăsi cu o imensă ușurare autostrăzile atâtor nimicuri, otrăvurile atâtor falși profeți și revoluționari, regăsind *acea* cărăruie fermecată ce se pierde în peisajul bogat și verde și care ne va conduce încă o dată, ca și în infinita și niciodată reala noastră copilărie, la acel zid rotund, nu foarte înalt, încărcat de ciorchini de verdeață, care însă ascunde o poartă sau o porțiță ce ne-ar putea primi; poate chiar... „salva”!)

Aveam șase ani, aproape șapte când „am fugit” cu Mama, cu Ana-neni, o șvăboaică din satul Kudritz, de lângă Vârșeț (aproape de Belgrad), satul în care mama Mamei mele, *Omama*, Olga Kunerth-Böhmler ținea singură o prăvălie, tânără văduvă, după ce fiul ei, Mihail, cu cinci ani mai mare decât sora sa, Olga, Mama mea, fusese adoptat de o mătușă bogată din Eisenstadt, lângă Viena. Ana, o femeie simplă, *fräulein*, cu un picior echin, o crescuse pe Mama și acum avea grijă de noi, de mine și de fratele meu, Alexandru, născut în anul 1938 în comuna Recea, unde păstorea tatăl meu. Această călătorie, fugă, în gerul unui ianuarie furtunos, '41, cu tot Ardealul în enormă tulburare după sfâșierea teritoriului, este una din amintirile cele mai pregnante pe care le păstrez: un drum lung, nesfârșit, într-o căruță, un frig atroce, apoi poposirea sus, pe Dealul Feleacului, în Cluj, zonă pe unde trecea noua graniță într-o clădire improvizată a Crucii Roșii, și momentul, „minutul” ce mi s-a crestat în memorie: grupul nostru, două femei tinere și doi copilași, așezați la o masă pe care se găseau cești cu ceai, lume în jur, indistinctă, și apoi, deodată, figura unui tânăr ofițer român cu un chipiu ce arbora o rozetă minusculă, dar pe care se deslușeau extrem de vizibil pentru mine, cu o „stridență” ce avea să-mi rămână pe veci încrustată în minte și în ceea ce numim suflet, tricolorul românesc, roșu, galben și albastru. Mi-au dat, brusc, lacrimile, și cine ar putea să explice acest mărunț miracol, deoarece mă aflam în compania a două nemțoaice și vorbeam germana zi și noapte? Să fi fost, brusc, în mintea copilului izbucnirea acelei scene întâmplare cu câteva săptămâni înainte, când l-am zărit pe tatăl meu, un tânăr bărbat de 35 de ani, în casa

noastră parohială din Recea, dus, purtat de doi jandarmi unguri, bărbați înalți, uriași, cu o arogantă pană de cocoș la pălărie sau la cușmă, ducându-l la închisoare, la Baia Mare?! A fost, se pare, prima oară când a tresărit în mine, în copilul care eram, sentimentul patriotic, care mi-a mai apărut doar în anumite momente ce țin, probabil, de evenimente, dar și de starea mea psihică; sau, mai probabil, de ceea ce-mi recomanda tatăl meu, pe care îl vedeam în mare „preteșug” cu simpatici evrei, unguri, vorbind o perfectă maghiară, deoarece își făcuse liceul la Oradea Mare, o școală, aproape o fortăreață, ținută de preoți minoriți unguri, în anii douăzeci:

— Tată, când trebuie să fim și să ne simțim români?

— Foarte simplu, a sosit răspunsul, când țara noastră, România, e contestată; sau când se află în pericol!

Un alt moment ce-mi rămâne clar impregnat în amintire, din puținele amintiri pe care le păstrez din cei vreo patru ani din prima mea copilărie, petrecută în satul Recea, a fost cel trăit în sala modestă a unei școli primare din sat, cu bănci de lemn, maro, grosolane și bine scrijelite de acei copii de țărani de vârste amestecate, dintre care unii se aflau în jurul meu, cu cioareci și opinci, iar tatăl meu, părintele Vasile, în civil, dar cu vestă neagră, canonică, plimbându-se printre bănci și, probabil, deslușindu-ne cu răbdare sensul unor pilde și învățăminte ale Bibliei și Noului Testament. Și-apoi a răsunit, aproape ca un tunet, în culoarul întortocheat al memoriei mele, întrebarea:

— Știți voi, copii, *de ce* a făcut Dumnezeu lumea?

Și cum, bine se înțelege, răspunsul întârzia, din nou aud vocea genitorului meu, răspunzând la una dintre cele mai grele, mai fundamentale întrebări ale omului:

— Dumnezeu a făcut lumea ca să-l... glorifice, să-l slăvească la nesfârșit!

Respect (Am înscris această scurtă și „teribilă”, bulversantă scenă în unele din textele mele în proză sau eseu, scrise în ultimul deceniu, deoarece, după cum ușor se poate constata, ea are un efect, poate târziu, dar cu atât mai semnificativ, mai tulburător asupra mea, în anii senectuții. Și nu atât simplul, nudul moment, minut al întâmplării, al amintirii pe care cutia de cristal a memoriei mele a păstrat-o, cât răspunsul dat de acel tânăr preot în modesta, umila sală de curs a unei școli de țară din Ardealul anilor patruzeci; un răspuns care se află în nu puține tratate de dogmatică, dar pe care creierul meu abia acum, după o bogată și extrem de încărcată biografie umană, socială și culturală, îl dezbate; de care are nevoie abia acum!)

Nu am prea multe amintiri din primii șase ani de viață petrecuți în satul Recea, de lângă Baia Mare, afară de mirosuri, priveriști, „dâmbul” pe care urca șoseaua ce mergea spre „Baie” și unde se afla biserica Unită, lângă modesta școală și vizavi de casa parohială, „horinca”, cazanul de fiert țuică din prune, horinca, în curtea primarului badea Ianoș Hauși, cu care s-a asociat tatăl meu, tânăr preot pentru prima oară instalat la o parohie rurală, după ce slujise ani la rând în birourile Episcopiei Greco-Catolice, înainte de hirotonisire, sub păstoratul episcopului Alexandru Rusu, slujind și ca șofer pe „Fordul de 8” al episcopiei în vizitațiile canonice ale vlădiciei, fapt de care era foarte mândru.

E primul sat în care mi-am petrecut câțiva ani de viață, eu, născut „la oraș” și urmând să-mi petrec întreaga viață pe asfaltul multor orașe, din țară și din străinătate. Urma apoi, între anii '41 și '48, să-mi petrec multe luni, vacanțe școlare sau nu în satul Vărădia din județul Caraș, unde stră-mătușa mea, Wilhelmina Ketzenmacher, sora bunicii mele Olga Böhmler, măritată a doua oară cu un

frate al bunicului meu, Nicolae Böhmler, ținea o prăvălie, după ce o adoptase pe mama mea, la vârsta fragedă de șase ani. Două comunități rurale, una în nord, în Maramureș, aproape de originile paterne, și cealaltă, Vărădia, în sud-vest, nu departe de Dunăre, de Serbia, de Vârșeț, lângă orașul Oravița, pe vremea aceea capitală de județ și doar la câțiva kilometri peste nou-trasata graniță după primul război mondial de satul Kudritz, unde, cum spuneam, ținea tot prăvălie bunica mea, Omama. Scriitorul, romancierul care sunt, a tras multe foloase și mai ales a cules și a trăit acolo, între țăranii nemți, șvabi, din satul Kudritz sau între românii, valahii, din Vărădia, acele unice „experiențe”, trăiri, adevărate șocuri pentru o conștiință vie, imatură, în puternică și aproape explozivă formare ce țin de imponderabil, dar care lasă amprente adânci în inconștient și mai ales în ceea ce numim subconștient. (Vezi capitolul al treilea al romanului meu de tinerețe *În absența stăpânilor*, ce tratează, absolut episodic, experiențele copilului Herbert sub titlul „Oglinzile carnivore”).

În acest fel am nu numai amintiri despre satul românesc, dar și despre cel șvăbesc și păstrez încă, din fericire, o foarte proaspătă amprentă, „imagine”, dar și miros, peisaj, costume, porturi, vorbe, „limbi”, figuri, personaje, ritualuri, munci în comun la câmp, la sălașuri, cabane de lemn lângă „hotar”, lângă mai mult sau mai puțin îndepărtatele pământuri și unde țăranii își țin uneltele și vara, când trebuie să te prindă răsăritul soarelui deja „asudat de muncă”, loc de dormit pentru întreaga familie, o „amprentă”, o „formă esențială”, aproape o matrice pentru ceea ce ulterior urma să aflu din literatură despre sat. Ca și o nedisimulată și mereu vie simpatie, interes, aproape complicitate ideatică pentru „gândiriști”, pentru un Nichifor Crainic și Lucian Blaga,

dar și pentru atâția alții, mari scriitori ai neamului meu în modernitate, care au adus elogii „satului românesc”. Iar celor care îndrăznesc apostrofe sau sarcasme la adresa acestor titani ai scrisului le păstrez un dispreț calm și o umană duiosie față de prostia arogantă.

Satul, cred eu, este într-adevăr o matrice reală, „fixă”, în ciuda atâtor transformări ale civilizațiilor europene; un *cristal*, un *principiu* al oricărei întemeieri. Ca să fiu bine înțeles, voi afirma aici, în acest text oarecum testamentar, că școlarul, tânărul și apoi maturul individ care am fost, ca să înțeleg bine unul din conceptele, din „cristalele”, din „nodulii” esențiali ai civilizației și culturii vechi grecești, fondatoare a spiritului european, de ceea ce s-a numit polisul grecesc, centru fix și tiranic al întregului cosmos antic grecesc, eu m-am apropiat, am încercat să „înțeleg” ajutându-mă, da, sprijinindu-mă în nu puține momente de derută și confuzie a înțelegerii și a conceptelor auguste, academice, pe acele urme vii, nestinse, pâlâpânde în acele culoare ale memoriei pe care le numim subconștient sau pur și simplu vise, pe care le păstram din copilărie, din *satul* pe care l-am trăit eu însumi; și, ca o ciudată premoniție pentru statutul meu civic ulterior – *acolo*, eu eram mereu neamțul, nemțoniul în satul Vărădia și valahul în satul șvăbesc, de mari viticultori, Kudritz. Da, satul românesc, ca un polis al locului oarecum etern și magic al nostru, la nord de Dunăre și lângă coroana Carpaților, iar dacă Blaga afirmă „că veșnicia s-a născut la sat” sau „cocoși apocaliptici (ce) tot strigă, tot strigă din sate”, eu o înțeleg și „o trăiesc” aidoma și mai mult decât fermecat, profund, adânc convins că acest loc se află într-o unduire fizică, dar și „amprentală”, una în care măsura, proporționalitatea între extreme, susul și josul, fierbintele și recele, fluidul și densul nu erau niciodată discordante.